

УДК 930.25(477)

І. С. РЕЗНІК*

СУЧАСНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ У ЦЕНТРАЛЬНОМУ ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ-МУЗЕЇ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Здійснено огляд сучасних методів, форм і засобів використання та поширення інформації архівних документів і музейних предметів у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. На прикладі успішних стаціонарних і онлайн-проектів останніх років висвітлено досвід і результати творчої роботи працівників відділу використання інформації документів.

Ключові слова: Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України; інформація; стаціонарна виставка; онлайн-виставка; проект; архівний документ; скан-копія.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України) – найбільше в Україні місце зберігання документів літературно-мистецького профілю, які є важливою і невід’ємною складовою Національного архівного фонду (НАФ). Станом на 1 січня 2018 р. у його сховищах зосереджено 1419 фондів, які включають 310,7 тис. одиниць зберігання¹. Основна частина архівного фонду ЦДАМЛМ України представлена фондами особового походження літературних, музичних, театральних і кінодіячів, майстрів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва². Таке різноманіття сфер діяльності фондоутворювачів наклало відповідний відбиток на їхні архіви, що є надзвичайно строкатими за своїм якісним і кількісним складом³.

Одним із основних видів діяльності ЦДАМЛМ України є використання інформації документів, що зберігаються в архівній скарбниці установи. Для реалізації цього завдання її працівники постійно вдосконалюють традиційні форми використання інформації та розробляють нові. З метою якомога ширшого охоплення аудиторії ЦДАМЛМ України започатковує нові проекти, залучає інші установи, ЗМІ, представників громадськості та творчих спілок. При цьому ЦДАМЛМ України використовує не лише власний інформаційний та територіальний простір, а й заручається допомогою партнерів, виходячи на новий рівень. Результатом творчої і наполегливої праці та застосування сучасних форм викори-

* *Резнік Ігор Сергійович* – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

стання інформації є низка успішних інформаційно-освітніх стаціонарних та віртуальних проєктів, що були реалізовані за останні роки:

1. Стаціонарні виставки

З 2017 р. до травня 2018 р. у ЦДАМЛМ України було реалізовано 6 стаціонарних виставкових проєктів:

– Документальна виставка “Мистецтво кобзарів у архівних документах ЦДАМЛМ України” (грудень 2016 – січень 2017 р.);

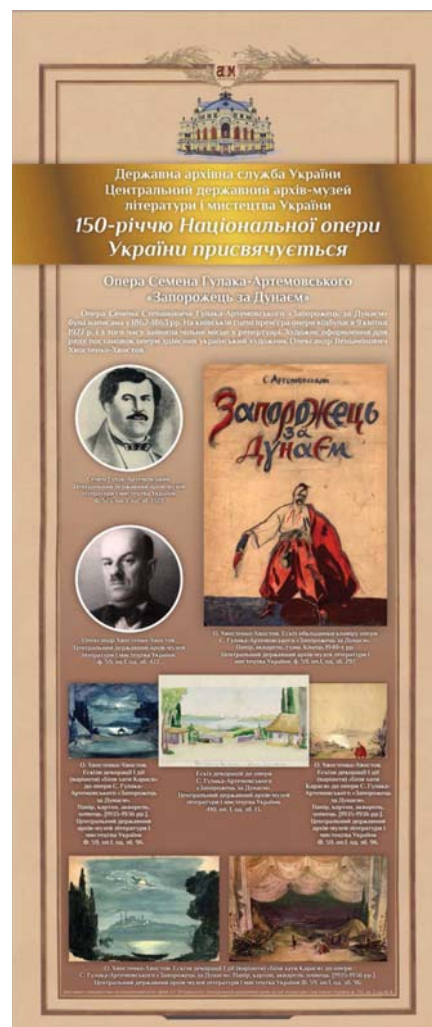
– Художньо-документальна виставка “Інша Тетяна Яблонська... (за документами Національного архівного фонду України та родини Тетяни Яблонської)” (березень – квітень 2017 р.);

– Художньо-документальна виставка із фондів видатних українських композиторів ЦДАМЛМ України “Мистецтво дароване народу... (до Дня Києва та Дня Європи)” (червень 2017 р.);

– Художньо-документальна родинна виставка до 100-річчя заслуженого художника України Володимира Ілліча Масика (1917–1996) та 70-річчя художника Олександра Володимировича Масика – “Стежина від батька до сина” (липень 2017 р.);

– Міжархівна документально-художня виставка “Собор душі” до 100-річчя від дня народження Олеся Гончара та 50-річчя видання роману “Собор” (з 24 квітня 2018 р.);

– Партнерський стаціонарний проєкт – художньо-документальна виставка “150-річчю Національної опери України присвячується...”, що стартував 8 листопада 2017 р. та ознаменував собою вихід ЦДАМЛМ України на нові площі. У фойє Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка експонується 10 банерів з якісними кольоровими цифровими копіями оригіналів цінних архівних документів із фондів видатних українських художників і театральних акторів, що знайомлять із першими виставами, які ставились у цьому театрі. На виставці представ-

Художньо-документальна виставка “150-річчю Національної опери України присвячується...” 2017 р.

лено цінні архівні документи із фондів ЦДАМЛМ України, які висвітлюють визначні віхи у становленні української опери та балету: перший український балет “Пан Каньовський” М. І. Вериківського, опери “Тарас Бульба” М. В. Лисенка, “Запорожець за Дунаєм” С. С. Гулака-Артемовського, “Наталка Полтавка” М. В. Лисенка. В експозиції – документи, фотографії макетів декорацій, ескізи костюмів та декорацій, створених українськими художниками А. Г. Петрицьким, Н. П. Алексєвою (Горбуною) та І. Г. Курочкою-Армашевським, О. В. Хвостенко-Хвостовим, фотографії артистів у ролях, сцен із балету та оперних постановок.

2. Онлайн-виставки

Окрім 13 традиційних стаціонарних виставкових проєктів у ЦДАМЛМ України в 2016–2018 рр. було реалізовано 10 виставок онлайн, що складає 40% від їх загальної кількості: 1) До 145-річчя від дня народження українського історика, письменника, перекладача, одного з фундаторів Академії Наук України А. Ю. Кримського (1871–1942) (2016); 2) “Українська сценографія ХХ століття” (2016); 3) “Архів-музей у просторі і часі” (до 50-річчя від дня заснування ЦДАМЛМ України (2016); 4) “Мистецтво кобзарів у архівних документах ЦДАМЛМ України” (2017); 5) “Жіночі обличчя України” (2017); 6) “Всесвіт екслібрису” (2017); 7) До 90-річчя від дня народження історика, архівіста, некрополіста, першого директора ЦДАМЛМ України Л. А. Проценко (1927–2000) (2017); 8) До 100-річчя

Онлайн-виставка “Всесвіт екслібрису”. 2017 р.

від дня народження видатної української художниці Т. Н. Яблонської (2017); 9) “Мистецтво дароване народу...” (До Дня Києва та Дня Європи) (2017); 10) До 80-річчя від дня народження українського поета, правозахисника В. С. Стуса (1938–1985). Було використано понад 750 документів з архівної та музейної колекції ЦДАМЛМ України.

Усього з 2011 р. до травня 2018 р. на сайті ЦДАМЛМ України та на офіційній сторінці у мережі Facebook було розміщено 48 онлайн-виставок, для підготовки яких використано 2901 документ. Варто зазначити, що офіційний сайт ЦДАМЛМ України (<http://csam.archives.gov.ua>) упродовж цього періоду був суттєво модернізований, доповнений великою кількістю нових тематичних розділів, регулярно наповнювався актуальною інформацією та став підґрунтям для успішної реалізації віртуальних проектів.

3. Створення фонду користування архівними документами та оцифрування описів фондів

Початок XXI ст. став періодом бурхливого розвитку електронно-обчислювальної техніки та інформаційних технологій, їх масового поширення і застосування у всіх сферах життя суспільства. Активне впровадження нових технологій розпочалося і в архівній справі, зокрема в ЦДАМЛМ України. Нові виклики і технічні можливості зумовили необхідність розробки і реалізації проектів, що значно полегшили б для громадськості доступ до описів фондів та архівних документів. Варто також зазначити, що цифровізація усіх процесів архівної справи та діловодства була визначена Державною архівною службою України одним із п'яти основних пріоритетів для архівної системи на 2018 р.⁴ Тому основним напрямом використання електронно-обчислювальної техніки у ЦДАМЛМ України, окрім виробничих потреб у сфері діловодства, виконання запитів і копіювання на замовлення користувачів та підготовки онлайн-виставок і віртуальних проектів, стало створення електронних копій паперових документів та описів з подальшою комп'ютерною систематизацією⁵. Кінцева ціль – здійснення оцифрування всіх наявних в архіві паперових документів для їх подальшого використання без залучення оригіналів, що має забезпечити їхнє довготривале зберігання і унеможливлення пошкоджень, які можуть виникати у разі постійного використання. З цією метою у 2017 р. у ЦДАМЛМ України було розпочато створення фонду користування документами. Кожен відвідувач читального залу отримав змогу переглядати високоякісні скан-копії замовлених матеріалів за допомогою архівної техніки та замовити їх копіювання на власні носії. Результатом впровадження проекту з оцифрування документів стало значне зменшення для відвідувача часу очікування видачі замовлених справ, а також убезпечення безцінних оригіналів документів від псування в процесі їх використання. З огляду на те, що в ЦДАМЛМ України зберігається значний масив матеріалів, упродовж 2017 р. було

оцифровано 1,5% від їхньої загальної кількості. У подальшому робота в цьому напрямку буде продовжена та прискорена.

Не менш важливим для користувачів архівної інформації є проект з оцифрування описів фондів ЦДАМЛМ України, який буде завершено протягом 2018 р. На офіційному сайті установи доступні для перегляду цифрові копії у форматі PDF описів усіх фондів, що пройшли повне науково-технічне опрацювання. Публікація електронних каталогів фондів значно полегшила для дослідників пошук інформації, сприяє постійному зростанню кількості відвідувачів читального залу та економить час працівників ЦДАМЛМ України.

4. Віртуальний проект “АРХІВажлива СПРАВА”.

Із 2014 р. продовжується реалізація довготривалого віртуального проекту “АРХІВажлива СПРАВА” (скорочено: АВС), започаткованого до 23-ї річниці Незалежності України. Проект знайомить широке коло дослідників та шанувальників вітчизняної культури з унікальними документами, книжковими виданнями та музейними предметами, що зберігаються в особових фондах ЦДАМЛМ України. Кожен має змогу не лише побачити їх електронні копії на офіційному сайті та на сторінці у мережі Facebook, а й прочитати, коли і яким чином ці документи потрапили до ЦДАМЛМ України, які особисті й історичні колізії супроводжували їх появу на світ.

Інформаційні повідомлення в рамках рубрики “АВС” публікуються у середньому двічі на місяць та присвячені, передусім, вшануванню ювілеїв найвідоміших чи несправедливо забутих українських письменників, поетів, художників, драматургів, мистецтвознавців, критиків. Кожне повідомлення складається з супровідної міні-статті, у якій висвітлюються основні віхи життя та творчі здобутки митця й 4–7 скан-копій архівних документів:

- нотних автографів опер, балетів, симфоній, ораторій, кантат, пісень, інструментальних композицій, без яких неможливо уявити історію української музичної культури;

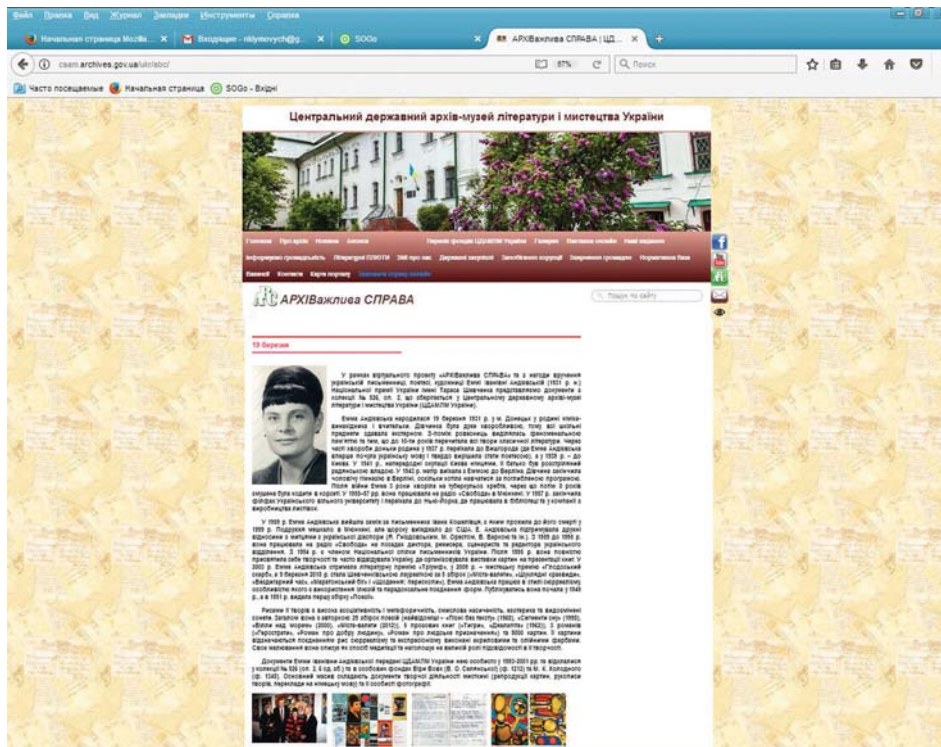
- видатних творів живопису та графіки, а також підготовчих ескізів і начерків до них, що дозволяють прослідкувати усі етапи реалізації творчого задуму;

- приватних та офіційних листів відомих особистостей, що проливають світло на чимало драматичних моментів з історії України;

- не розтиражованих фотографій, які знайомлять із “неофіційними обличчями” класиків;

- першодруків і прижиттєвих видань творів видатних українців, у т. ч. тих, що були видані зусиллями української діаспори та довгий час складали т. зв. “спецфонд”;

- фотографій предметів побуту й одягу наших фондоутворювачів, створених їх власними руками вишивок, писанок, кераміки, а також

Стаття про Е. І. Андєвську для віртуального проекту
“АРХІВажлива СПРАВА”. 19 березня 2018 р.

театральних декорацій, скульптур малих форм та інших музейних експонатів.

5. Літературно-музичний проект “Мистецькі зустрічі в Архіві-музеї”.

Проект, започаткований у квітні 2012 р., з успіхом триває й досі. У його рамках відбуваються виступи відомих українських та зарубіжних музикантів-виконавців, творчі вечори письменників, художників та композиторів, які супроводжуються тематичними презентаціями документальних матеріалів із фондів ЦДАМЛІМ України. Проект спрямований на встановлення діалогу між актуальним мистецьким процесом та “задокументованим” минулим, відкрите спілкування артистів із публікою, популяризацію вітчизняної архівної спадщини. Він надає змогу митцям поділитися з глядачами своїми творчими здобутками та сприяє приверненню уваги науковців та громадськості до архівних документів. Зустрічі проходять у конференц-залі ЦДАМЛІМ України.

Протягом 2017 р. відбулося 4 літературно-мистецькі зустрічі (до ювілею О. В. Масика; зустріч із племінником О. П. Довженка Т. М. Дудко; презентація художньо-документального фільму “Театральні шляхи Володимира Дальського”; презентація видання “Дивлюся на небо та й думку гадаю” в перекладах мовами світу”, що побачило світ із нагоди

Світлина із заходу до 100-річчя від дня народження Л. В. Забашти у рамках проекту “Мистецькі зустрічі в Архіві-музеї”. 28 лютого 2018 р.

200-річчя від дня народження автора твору М. М. Петренка. У лютому 2018 р. відбувся літературно-мистецький захід “Світова класика українською” до 100-річчя від дня народження української поетеси Л. В. Забашти. Ведучою вечору виступила українська акторка театру і кіно, драматург, політик, народна артистка України Л. Хоролець. Згадані вище зустрічі супроводжувалися одноденними стаціонарними виставками документів, що відбивали основні віхи життя та творчості митців.

6. Підготовка збірників документів (вийдуть друком упродовж 2018–2019 рр.):

– Ювілейний – альбом-каталог ЦДАМЛМ України (15 друк. арк.), що познайомить читачів із кольоровими скан-копіями знакових документів, які висвітлюють життя та творчість видатних українських письменників і поетів, композиторів і співаків, театральних діячів. Передмова до видання включатиме історію ЦДАМЛМ України, хронологію формування документального, книжкового та музейного фондів, а також особливості видання і принципи відбору матеріалу до нього. Основна частина книги – це 150 ідентично вибудованих розворотів. Внутрішнє наповнення кожного з них передбачає факсимільне відтворення архівного документа та стислу анотацію до нього (історія створення та надходження до ЦДАМЛМ України, місце в контексті певної історичної епохи чи долі митця, фізичні особливості та пошукові дані);

– Збірник “Архіважлива справа” (4,5 друк. арк.). Це видання складатиметься з 72 інформаційних повідомлень, що публікувалися на інформаційних ресурсах ЦДАМЛМ України у 2014–2017 рр. у рамках

рубрики “ABC”. Кожне з них включатиме до 4 скан-копій архівних документів та супровідну міні-статтю, що висвітлюватимуть життя і творчість українських митців;

– Збірник “Архів-музей у просторі і часі” міститиме наукові статті, доповіді на конференціях та огляди фондів, написані працівниками установи у 2015–2017 рр. Кожна стаття знайомитиме читача з цінними документами, що зберігаються в установі, або розповідатиме про окремі напрями діяльності ЦДАМЛМ України.

7. Підготовка теле- та радіопередач

Працівники установи щороку беруть активну участь у підготовці радіо- та телепередач із метою привернення уваги громадськості до документів фондів ЦДАМЛМ України. Зокрема, у 2017 р. було проведено 2 радіопередачі у прямому ефірі: про документальну виставку “Мистецтво кобзарів в архівних документах (за матеріалами фондів ЦДАМЛМ України)” у програмі Оксани Кириченко “Зустріч на Майдані” та передача “Чому і куди “переселяють” архів-музей літератури і мистецтва?” на Громадському радіо. Також працівники ЦДАМЛМ України взяли участь у проведенні зйомок 7 телепередач та фільмів, що посприяли залученню нових відвідувачів до читального залу та меморіальних кабінетів установи, а саме: документального фільму про циркову родину Ялових (телеканал “Культура”); художнього фільму про Анатолія Кузнецова “З Бабиного Яру на свободу” (компанія “Пронто фільм”); художнього фільму – дипломної роботи випускника Київського національного університету театру і кіно імені І. К. Карпенка-Карого І. Василевського; новинного сюжету про ЦДАМЛМ України для телеканалу “24”; телеролика “Три хвилини зізнання у коханні Архіву-музею”; телепередачі С. В. Тримбача “Територія кіно” (ТО “Культура”) та сюжету для Громадського телебачення.

Нові віртуальні проекти ЦДАМЛМ України

Час не стоїть на місці і вже у минуле відійшов підхід, коли відвідувач, споглядач, користувач документальної інформації пасивно отримував інформацію, на інтерпретацію якої працювала експозиція, супровідні тексти, експозиційна розповідь. Колектив установи розглядає сучасного користувача як співрозмовника, партнера, навіть співтворця. Нові підходи вимагають від працівників розробки та впровадження нових форм використання інформації, вміння виробляти невербальні просторові висловлювання, а від відвідувачів – вміння розуміти мову експозиції.

Не зупиняючись на досягнутому, ЦДАМЛМ України започаткував нові віртуальні проекти, які покликані значно розширити коло користувачів інформації архівних документів та репрезентувати діяльність установи, яка не лише зберігає документи та музейні предмети, а й пропагує здобутки української культури та мистецтва:

1. **“Територія АРХІВ: діалог з документом”**, який передбачає, що дослідники історії, мистецтва, літератури та кіно будуть проводити відкриті лекції, семінари, концерти, творчі зустрічі, розповідати про результати своїх наукових пошуків, проводити апробацію своїх досліджень та ділитися цікавими архівними відкриттями. Новий проект представляє ЦДАМЛМ України як місце, де науковці, митці та поціновувачі української історії і культури мають унікальну можливість не лише відшукати необхідну інформацію, а й донести її до громадськості та поділитися своїми напрацюваннями. Перший захід у рамках цього проекту відбувся 30 січня 2018 р. Постійний користувач ЦДАМЛМ України, композитор, піаніст та редактор української Вікіпедії Андрій Бондаренко віднайшов у фондах установи унікальні українські переклади творів світової музичної класики Є. Дроб’язка, М. Лукаша та М. Рильського: “Весілля Фігаро” та “Чарівна флейта” В. А. Моцарта, “Дон Карлос” Дж. Верді, “Кармен” Ж. Бізе та ін. Саме ці твори прозвучали зі сцени і були представлені на виставці архівних документів з історії українських перекладів оперних творів, які зберігаються в архівній скарбниці ЦДАМЛМ України.

22 березня 2018 р. відбулася зустріч із творцем документальної стрічки “Будинок “Слово” режисером Тарасом Томенком та креативним продюсером, автором сценарію документального фільму “Малевич”, дослідницею архівних фондів ЦДАМЛМ України Тетяною Філевською. Відбувся показ документального фільму “Будинок “Слово”, конкурсанта 33-го Варшавського міжнародного кінофестивалю. Гості

Світлина із заходу “Світова класика українською” у рамках проекту “Територія АРХІВ: діалог з документом”. 30 січня 2018 р.

розповіли про специфіку роботи з архівними документами у процесі створення цих знакових кінострічок.

2. “Франківці у фондах Архіву-музею”

Віртуальний проект передбачає розміщення раз на місяць інформаційних повідомлень про склад і зміст архівних фондів видатних митців Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка (Г. П. Юри, Н. М. Ужвій, М. М. Крушельницького, Н. К. Копержинської, П. М. Нятко-Табачникової, О. М. Ватулі та ін.) на інформаційних ресурсах театру. Кожне повідомлення включає 6-8 скан-копій архівних документів (нерозтиражованих фото митців, фото артистів у найвідоміших ролях, цінні біографічні документи) та супровідний текст до них.

3. “Архів-музей на допомогу вчителям”

Віртуальний проект було започатковано на виконання указу Президента України “Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр.” №580/2015 від 13. 10. 2015 р. і передбачає розміщення раз на місяць на власних інформаційних ресурсах ЦДАМЛМ України інформаційних повідомлень про видатні постаті ХХ ст., які відіграли виняткову роль у становленні державотворчих і культурно-мистецьких процесів в Україні й чий фонди зберігаються у ЦДАМЛМ України. Кожне повідомлення включає 6-9 скан-копій документів про життя та творчість особи і невелику супровідну статтю про неї. Перший блок інформаційних повідомлень репрезентує знакові постаті представників інтелігенції, що належать до “Розстріляного відродження” (Б. Д. Антоненко-Давидович, Іван Багряний, М. Л. Бойчук, М. К. Зеров, М. Г. Йогансен, М. Г. Куліш, М. М. Вороний, В. П. Підмогильний, Микола Хвильовий та ін.).

Впровадження нових форм використання і подачі архівної інформації, розкриття всього потенціалу архівних джерел та музейних предметів і в майбутньому залишатиметься одним із пріоритетних напрямів у діяльності ЦДАМЛМ України. Цей вид діяльності потребує зміцнення матеріально-технічної бази, залучення сучасних мультимедійних

Світлина Н. К. Копержинської (стоїть) з інформаційного повідомлення віртуального проекту “Франківці у фондах Архіву-музею”.
ЦДАМЛМ України, ф. 1169, оп. 1, од. зб. 1, арк. 31.

технологій та розробки нестандартних підходів і методик. Нові технічні можливості забезпечать масовість (можливість охопити ширшу аудиторію та запропонувати значно більший об'єм інформації), варіативність (швидка зміна, заміна експозиції або її складових), розширення географії експонування (мобільність) та економічність (зменшення сукупних витрат на організацію та проведення заходів).

¹ Склад та характеристика фондів [Електронний ресурс]: сторінка офіційного веб-сайту Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. URL: http://csam.archives.gov.ua/ukr/sklad_fondiv/ (дата звернення: 22. 04. 2018).

² Детальніше про особові фонди, які зберігаються в ЦДАМЛМ України, див.: Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины: путівник / авт.-упоряд.: Т. Дубовик, Ю. Бентя; Укрдержархів, ЦДАМЛМ України. Київ, 2015. Вип. 4. С. 290–439.

³ *Загорулько Р. О.* Із досвіду методичної роботи Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України // *Архіви України*. 2017. № 2. С. 88.

⁴ Пріоритети Державної архівної служби України на 2018 рік [Електронний ресурс]: сторінка офіційного веб-сайту Державної архівної служби України. URL: <http://www.archives.gov.ua> (дата звернення: 25. 04. 2018).

⁵ *Баженів О. Л.* Проблеми у використанні електронно-обчислювальної техніки в архівній справі // *Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів Національного архівного фонду України*: наук. зб. за підсумками Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський національний ун-т імені Івана Огієнка, 2012. С. 22.

The article presents the review of modern methods, forms and means of using and spreading of information of archival documents and museum items at the Central State Archives Museum of Literature and Art of Ukraine. The author describes the experience and results of the creative work of the employees of the Department of documents' information using on the example of successful stationary and online projects of recent years.

Key words: the Central State Archives Museum of Literature and Art of Ukraine; the information; stationary exhibition; online-exhibition; project; the archival document; scan-copy.